

Michał Poczmański<sup>1</sup>

## KWESTIE MAJĄTKOWE W PRZYPADKU PARAFII ZAKONNEJ POWIERZONEJ NA PODSTAWIE KAN. 520

### Wstęp

Umowa powierzenia parafii kleryckiemu instytutowi zakonnemu lub kleryckiemu stowarzyszeniu życia apostołskiego stanowi przykład ciekawego uzupełniania się życia zakonnego i rzeczywistości diecezjalnej. Z uwagi na wielość płaszczyzn, jakie łączą się w omawianej materii, zagadnienie to może być analizowane z wielu różnych stron. Kwestię tę można rozważać m.in. z punktu widzenia podstawowych podmiotów stron tejże umowy, czyli diecezji i instytutu zakonnego. Ciekawym aspektem jest również skupienie się na zależnościach czysto materialnych, które w tym kontekście są bardzo istotne. Można w końcu zastanowić się nad samą zasadnością skierowania zakonników do pracy (współpracy) w diecezji. Wszystkie te aspekty wydają się być równie ciekawe i ważne. Na pewno wzajemnie się przenikają. Dlatego też w niniejszym artykule podjęte zostaną rozważania na wszystkie trzy tematy.

Dzięki temu podjęta zostanie próba wskazania punktów styecznych wszystkich trzech płaszczyzn. Zdaniem autora, analiza tych zagadnień, bez spojrzenia na pozostałe, może dać niepełne efekty. Z drugiej jednak strony badania te na pewno nie będą z tego powodu aż tak pogłębione. Jednak taką metodologię pracy należy uzasadnić przede wszystkim tym, że w polskiej literaturze kanonistycznej występuje zaledwie kilka pozycji dotyczących wspomnianych wcześniej zagadnień. Wiele z nich dotyczy dóbr doczesnych, ale tylko nieliczne artykuły omawiają zagadnienie powierzenia parafii na podstawie kan. 520 *Kodeksu Prawa Kanonicznego* (KPK).

W niniejszej pracy zostanie przedstawiony rys historyczny dotyczący relacji pomiędzy parafią a zakonami. W dalszej kolejności zostaną omówione wcześniej zasy-

---

<sup>1</sup> Mgr lic. Michał Poczmański, doktorant Wydziału Prawa Kanonicznego na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Adres do korespondencji: 05-091 Ząbki, ul. Wiosenna 10/20; e-mail: [biuro@kancelaria-kanoniczna.com](mailto:biuro@kancelaria-kanoniczna.com).

gnalizowane aspekty. Pierwszy, dotyczący charyzmatów zakonnych i możliwości angażowania się zakonników w prace w obrębie diecezji, będzie przedstawiony w ogólności, zgodnie z różnymi dokumentami prawa powszechnego. Przedstawione zostaną m.in. dokumenty *Ecclesiae Sante*, czy też *Vita consecrata*. Następna część będzie skupiała się na formalno-prawnym wymiarze umowy powierzenia parafii. Określone zostaną strony tej umowy, jej beneficjenci, a także elementy konieczne, które muszą znaleźć się zawsze w takiej umowie. W tej części autor postara się odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób powinna być zredagowana taka umowa? Kolejna część zostanie poświęcona osobom, które realizują taką umowę. Tu największy nacisk zostanie postawiony na pytanie, kto i w jakim zakresie odpowiada za dobra materialne określone w umowie oraz jakie są relacje pomiędzy tymi osobami?

## 1. Życie zakonne a diecezja – rys historyczny

Współcześnie angażowanie się zakonników w życie diecezjalne nie jest czymś szczególnym. Przeciwnie, można odnieść wrażenie, że jest coraz bardziej powszechne. Jednak nie było tak zawsze. Początkowo zakonnicy nie posiadali wcale święceń kapłańskich. Ich życie było nastawione na odsunięcie się od świata, wyrzeczenie się dóbr materialnych, czy też na poświęcenie swojego życia modlitwie i kontemplacji. Wiek VII–VIII to znaczący rozwój reguły świętego Benedykta, która sprowadzała się do pojęcia pracy i modlitwy.

Z czasem, aby zakonnicy mogli przystępować do sakramentów świętych, rozwinęła się praktyka, że jeden z nich przyjmował święcenia, aby służyć swoim współbraciom w tym zakresie. Wcześniej za życie sakramentalne zakonników odpowiadał kapłan, który dołączał do zakonników.

Stopniowo rozwijał się też trend, w ramach którego zakonnicy coraz częściej zajmowali się również pracą duszpasterską. W tym czasie rozwijały się także beneficja. Szczegółowy opis tego, w jaki sposób beneficja przekładały się na kształtowanie ówczesnych relacji polityczno-gospodarczych Europy, można odnaleźć w dziele Bermana<sup>2</sup>. Sobański zaś stwierdza, że wyposażenie kościołów w uposażenie, służące utrzymaniu duchownego pracującego przy kościele, przyczyniło się do zwiększenia zainteresowania zakonników beneficjami parafialnymi, przynoszącymi dochody zakonnikom<sup>3</sup>. Tym samym rosło zaangażowanie zakonników w diecezji.

Dalszy rozdział relacji pomiędzy zakonnikami a parafią przypada na okres od początku X w. aż do Soboru Trydenckiego. W tym czasie rozwinęła się instytucja *incorporatio*. Gałkowski przedstawia tę rzeczywistość jako powierzenie parafii zakonnikom

2 Harold Joseph Berman, *Prawo i rewolucja. Kształtowanie się zachodniej tradycji prawnej* (Warszawa: PWN, 1995), 114–143.

3 Remigiusz Sobański, „Powierzenie parafii zakonnikom wg motu proprio «Ecclesiae sanctae»”, *Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny* 11, 1–2 (1968): 61–62.

oraz złączenie parafii z klasztorem<sup>4</sup>. Wskazać należy, że rozróżniano dwa jej rodzaje. Pierwsza – *semipleno iure* – klasztor przedstawiał biskupowi kapłana świeckiego troszczącego się o duszpasterstwo w parafii, a sam klasztor zobowiązywał się do dostarczania mu środków utrzymania z dochodów z tytułu parafii oraz druga – *pleno iure* – gdzie klasztor nabywał także prawa odnośnie do sprawowania troski duszpasterskiej w powierzonej sobie parafii<sup>5</sup>. Okres ten należy postrzegać jako czas współzawodnictwa pomiędzy zakonami a biskupem o wpływy i zyski z dóbr materialnych przynależnych parafii.

Koniec tego okresu związany jest z reformatorską działalnością soboru w Trydencie. Postanowiono wówczas, że bezpośrednią kontrolę nad parafiami, a przez to również nad duszpasterską opieką nad parafianami, będzie miał biskup. Zakazano łączenia nowych parafii z osobami moralnymi, a w to miejsce rekwizycję już istniejących parafii zakonnych.

Kodeks pio-benedyktyński przewidywał możliwość powierzenia parafii instytucji zakonnej, a więc osobie prawnej. Taka możliwość była przewidziana w kan. 1425 CIC. Norma ta nie mówiła już o inkorporacji, a o unii. Grabowski rozróżnia *unio extinctiva* – zlanie się kilku beneficjów w jedno, zupełnie nowe, albo złączenie kilku beneficjów z jednym istniejącym, tak, że one same przestają istnieć, a także *unio aequae principalis* – jako połączenie na podstawie równorzędności<sup>6</sup>. W kontekście dochodów z tychże beneficjów można było wyróżnić inkorporację pełną (kan. 1425 §2) oraz częściową (kan. 1425 §1). W obu przypadkach dom zakonny miał prawo do dochodów z parafii, jednak w inkorporacji częściowej urząd duchowny sprawował wikariusz spośród kleru świeckiego, przedstawiony przez przełożonego zakonnego i instytuowany przez ordynariusza miejsca, a wynagradzany przez dom zakonny<sup>7</sup>. Co najważniejsze, prawodawca w tym rozwiązaniu odrzucił rozwiązania, w których całkowita jurysdykcja w zakresie zewnętrznym zostałaby zarezerwowana osobie prawnej<sup>8</sup>.

## 2. Życie zakonne w diecezji w dokumentach po Soborze Watykańskim II

W dalszych rozważaniach zostaną zaprezentowane poszczególne, istotne dla omawianej materii dokumenty, które od Soboru Watykańskiego II określają życie zakonne w kontekście diecezji. Uchwycenie tych relacji będzie niezmiernie ważne w momencie podję-

4 Tomasz Gałkowski, „Zależności ekonomiczne pomiędzy Kościołem partykularnym a instytucjami życia konsekrowanego”, *Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny* 44, 3–4 (2001): 62–63.

5 Gałkowski, „Zależności ekonomiczne pomiędzy Kościołem partykularnym a instytucjami życia konsekrowanego”, 62–63.

6 Ignacy Grabowski, *Prawo kanoniczne według nowego kodeksu* (Lwów: Towarzystwo Biblioteka Religijna, 1927), 535.

7 Sobański, „Powierzenie parafii zakonnikom wg motu proprio *ecclesiae sanctae*”, 63.

8 Gałkowski, „Zależności ekonomiczne pomiędzy Kościołem partykularnym a instytucjami życia konsekrowanego”, 64.

cia dalszych zagadnień związanych już bezpośrednio z parafią powierzoną. Poszczególne dokumenty zostaną przedstawione w kolejności chronologicznej.

Konstytucja *Lumen gentium* nie jest dokumentem najważniejszym w przedmiotowej sprawie, ale porządkuje ona pewne pojęcia i stanowi fundament dla dalszych rozważań. Ważna kwestia pojawia się choćby w punkcie 43, gdzie definiuje się zakonników, nie jako osobny stan (pośredni pomiędzy stanem duchownym i świeckim), lecz jako osoby o specjalnym powołaniu, darze, które na swój sposób mają być pomocni w zbawczym Chrystusowym posłannictwie<sup>9</sup>.

Rozwinięciem tej materii jest dekret *Perfectae caritatis*, który w pewnym stopniu wskazuje już nawiązanie relacji z diecezją: instytuty powinny pozostać wierne sobie, właściwym dziełom, i je rozwijać, biorąc zaś pod uwagę pożytek całego Kościoła i diecezji, niech dostosują je do potrzeb czasu i miejsca, używając odpowiednich, także i nowych, środków<sup>10</sup>.

Pierwszym dokumentem, który konkretnie wskazuje problematykę zakonników jako współpracowników biskupa diecezjalnego jest dekret *Christus Dominus*<sup>11</sup> z 28 października 1965 r. Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele wskazuje, że na zakonnikach ciąży obowiązek usilnej i gorliwej współpracy w budowaniu i wzroście całego Mistycznego Ciała Chrystusa, i co ważne dla niniejszych rozważań, także dla dobra Kościołów partykularnych. Cele te mają wypełniać wielorako, przez podejmowanie zewnętrznych działań apostołskich<sup>12</sup>. Dekret zwraca uwagę, że mogą pojawiać się sytuacje, gdy liczba duchowieństwa diecezjalnego może być niewystarczająca. Wówczas zaleca się również udział wyświęconych kapłanów zakonnych, a także innych członków zakonów, tak mężczyzn, jak i kobiet, którzy w szczególny sposób należą do rodziny diecezjalnej<sup>13</sup>. O ile katalog możliwych płaszczyzn jest otwarty dla zakonników, to współpraca ta zawsze musi przebiegać pod władzą biskupa. Rozszerzenie znajdujemy w ust. 1 pkt 35, gdzie wskazuje się bardzo mocno m.in., że wszyscy zakonnicy winni zawsze okazywać biskupom posłuszeństwo i szacunek, a także zakonnicy winni chętnie i wiernie okazywać posłuszeństwo wymaganiom i życzeniom biskupów<sup>14</sup>. Podobne sformułowania można odnaleźć również w przemówieniach papieża Piusa XII<sup>15</sup> i papieża Pawła VI<sup>16</sup>. To ważna zmiana optyki, szczególnie w kontekście historycznych zawłości wskaza-

9 Sobór Watykański II, „Konstytucja dogmatyczna o Kościele «Lumen gentium»”, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje* (Poznań: Pallottinum, 1986), 43.

10 Sobór Watykański II, „Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego «Perfectae caritatis»”, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje* (Poznań: Pallottinum, 1986), 264–275.

11 Sobór Watykański II, „Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele «Christus Dominus»”, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje* (Poznań: Pallottinum, 1986), 232–254.

12 Sobór Watykański II, „Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele «Christus Dominus»”, 33.

13 Sobór Watykański II, „Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele «Christus Dominus»”, 34.

14 Sobór Watykański II, „Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele «Christus Dominus»”, 35.1.

15 Pius XII, „Przemówienie z 8.12.1950”, *Acta Apostolicae Sedis* 43 (1951): 28.

16 Paweł VI, „Przemówienie z 23.05.1964”, *Acta Apostolicae Sedis* 56 (1964): 571.

nych wcześniej. Dla niniejszej pracy ważne jest wskazanie mówiące o tym, że przełożeni zakonni powinni być skłonni przyjmować parafie, choćby tylko na pewien czas<sup>17</sup>.

Kolejny dokument to *List apostolski motu proprio „Ecclesiae Sanctae”*<sup>18</sup>. W numerach 22–40 papież rozwiązywał wiele problemów interpretacyjnych kodeksu z 1917 r. dotyczących relacji pomiędzy zakonnikami a biskupem, skupiając się na powierzeniu parafii. Jak zauważa Kiełbasiewicz, dokument ten obecnie jest mało używany, decydujące znaczenie miał w latach 1966–1975<sup>19</sup>. Dla niniejszych rozważań największą wagę ma nr 33, w którym wyodrębniono dwa zagadnienia: powierzenie parafii zakonowi, a także powołanie zakonnika na proboszcza parafii niepowierzonej zakonowi. W dokumencie pojawiają się szczegółowe zapisy na temat umowy, jaka musi zostać zawarta dla realizacji zaangażowania zakonnika w parafii: ma wyraźnie i dokładnie określać kwestie związane z wykonywaniem pracy, przydzielaniem personelu do pracy i spraw finansowych<sup>20</sup>. Szeroką analizę tego dokumentu opracował Sobański<sup>21</sup>.

Kolejnym istotnym dokumentem jest dyrektywa *Mutuae relationes*<sup>22</sup>. Jest to ważny i obszerny dokument, jednak z uwagi na precyzyjnie określony temat artykułu zostanie on omówiony jedynie w niezbędnym, nieco okrojonym zakresie, związanym z powierzeniem parafii. Dyrektywa wskazuje m.in., że powinno się powoływać w diecezji urząd wikariusza biskupiego, który odpowiadałby za relacje z instytucjami zakonnymi w diecezji<sup>23</sup>. Wskazuje również, powtarzając dokładnie za *Ecclesiae sanctae*, że istnieje możliwość zlecenia pracy apostolskiej przez ordynariusza miejscowego jakiemuś instytucji zakonnej, przy zachowaniu pisemnej umowy, a zakonnik powinien otrzymać nominację od samego ordynariusza miejscowego na wniosek lub przynajmniej za zgodą własnego przełożonego<sup>24</sup>.

Podążając chronologiczną metodą przedstawiania dokumentów, trzeba w tym miejscu wskazać postanowienia Kodeksu Jana Pawła II. Z racji na obszerność materiału zawartego w kodeksie, omówione zostaną tylko najważniejsze zagadnienia.

17 Elio Gambari, *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II* (Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych, 1998), 508.

18 Paweł IV, „Motu proprio «Ecclesiae sanctae» z dnia 06.08.1966”, w: Paweł VI, *O życiu zakonnym. Przemówienia – listy apostolskie – instrukcje*, wybór i oprac. Eugeniusz Weron, Antoni Jarocho (Poznań: Pallottinum, 1984), 216–231.

19 Innocenty Kiełbasiewicz, „Życie zakonne w dokumentach Kościoła”, dostęp 22.02.20018, <http://www.francesco.katowice.opoka.org.pl/vitarell>.

20 Paweł IV, „Motu proprio «Ecclesiae sanctae» z dnia 06.08.1966”, 33.1.

21 Sobański, „Powierzenie parafii zakonnikom wg motu proprio «Ecclesiae sanctae»”, 72–80.

22 Święta Kongregacja Instytutów Religijnych i Świętych oraz Kongregacja dla Biskupów, *Dyrektywy dotyczące wzajemnych stosunków między Biskupami i zakonnikami „Mutuae relationes”*, dostęp 22.02.2018, [www.vatican.va/roman\\_curia/congregations/ccsrlife/documents/rc\\_con\\_ccsrlife\\_doc\\_14051978\\_mutuae-relationes\\_en.html](http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsrlife/documents/rc_con_ccsrlife_doc_14051978_mutuae-relationes_en.html).

23 Święta Kongregacja Instytutów Religijnych i Świętych oraz Kongregacja dla Biskupów, *Dyrektywy dotyczące wzajemnych stosunków między Biskupami i zakonnikami „Mutuae relationes”*, 54.

24 Święta Kongregacja Instytutów Religijnych i Świętych oraz Kongregacja dla Biskupów, *Dyrektywy dotyczące wzajemnych stosunków między Biskupami i zakonnikami „Mutuae relationes”*, 54. ust. 3b i 3c.

Kluczową dla niniejszych rozważań jest bez wątpienia zasada autonomii instytutu, która prowadzi do ochrony dziedzictwa tegoż instytutu<sup>25</sup>. Kan. 586 wskazuje, że autonomia ta przejawia się przede wszystkim w wolności zarządzania, co chroni własną dyscyplinę i dziedzictwo. Paragraf drugi tego kanonu jasno stwierdza, że ordynariusz miejsca musi tę autonomię nie tylko zachowywać, ale także ją czynnie strzec. Jednocześnie trzeba podkreślić, że prawodawca używa słowa „słuszna”, co w pewnym sensie ogranicza tę niezależność i autonomię. Jak wskazuje Majer, instytuty nie są absolutnie niezależne od pasterza diecezji – właśnie dlatego, że ich autonomia jest „słuszna”, czyli zgodna z prawem, po czym autor ten dodaje, że zasady słusznej autonomii winien przestrzegać tak biskup, jak i same zgromadzenia<sup>26</sup>. Za Skorupą można wskazać, że w tym przypadku biskup jest, w granicach określonych przez prawo, przełożonym zewnętrznym<sup>27</sup>.

Przechodząc teraz do domeny biskupa diecezjalnego, biskup wypełnia swój pasterski urząd poprzez władzę zwyczajną, własną i bezpośrednią<sup>28</sup>. Dlatego też w sprawach, które dotyczą duszpasterstwa, publicznego wykonywania kultu Bożego oraz innych dzieł apostołskich, zakonnicy podlegają władzy biskupów, którym winni okazać uległe posłuszeństwo i szacunek<sup>29</sup>. Jednocześnie, sami zakonnicy podlegają własnym przełożonym, i winni pozostawać wierni dyscyplinie instytutu, czego powinien pilnować również sam biskup<sup>30</sup>. Zachowując równowagę pomiędzy przytoczonym wyżej paragrafem 1 i 2 kan. 678, prawodawca normuje, aby biskup diecezjalny i przełożeni zakonnicy zawierali stosowne umowy w zakresie zlecenia dzieł apostołskich zakonnikom<sup>31</sup>. Rozwinięcie tej myśli i jednocześnie zachęta do współdziałania są kontynuowane przez prawodawcę w kan. 680. Wskazuje się tam, że współpraca ta musi być uporządkowana, przebiegać pod kierownictwem biskupa diecezjalnego, przy zachowaniu charakteru i celu poszczególnych instytutów i praw fundacyjnych<sup>32</sup>. Kolejny raz, powtarzając za wcześniejszymi

25 Tomás Rincón Pérez, „Komentarz do kan. 586”, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. Piotr Majer (Kraków: Wolters Kluwer, 2011), 487; Arkadiusz Domaszk, „Warunki przyjęcia do instytutu zakonnego”, *Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny* 59, 4 (2016): 54; Julian Kałowski, „Biskup diecezjalny a autonomia instytutów życia konsekrowanego”, w: *Biskup pasterz diecezji. Materiały z sympozjum „Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostołstwo wiernych, zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 26.03.2003 roku z okazji 20-lecia promulgowania Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. Piotr Majer (Kraków: Papieska Akademia Teologiczna 2003), 76–77; Wiesław Wenz, „Kanoniczność wzajemnych relacji między biskupami diecezjalnymi i wspólnotami osób konsekrowanych”, *Annales Canonici* 2 (2006): 81–112; Tomás Rincón Pérez, „La justa autonomía de los institutos religiosos y su proyección sobre los monasterios de monjas”, *Ius Canonicum* 47 (2007): 13–50.

26 Piotr Majer, „Konsekwencje prawne zatwierdzenia instytutu zakonnego na prawie papieskim”, w: *„Servabo legem Tuam in toto corde meo” Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Krzywdzie CM, dyrektorowi Instytutu Prawa Kanonicznego UPJPII z okazji 70. rocznicy urodzin*, red. Arkadiusz Zakrętas (Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, 2013), 342.

27 Ambroży Skorupa, *Słuszna autonomia instytutów zakonnych w Kościele łacińskim* (Kraków: Salwator 2002), 94–97.

28 KPK, kan. 381.

29 KPK, kan. 678 §1.

30 KPK, kan. 678 §2.

31 KPK, kan. 678 §3.

32 KPK, kan. 680.

dokumentami, prawodawca wymaga, aby powierzanie tych dzieł odbywało się w formie umowy pisemnej, regulującej m.in. przedmiot wykonywanego dzieła, przydzielania do niego zakonników i spraw materialnych<sup>33</sup>.

Nieco bardziej współczesne dokumenty to *Congregavit nos in unum Christi amor*<sup>34</sup> z 2 lutego 1994 r. oraz *Vita consecrata*<sup>35</sup> z 25 marca 1996 r. Pierwszy z nich to dokument poświęcony zakonnikom, którzy współcześnie niejednokrotnie mają problem z życiem wspólnotowym, oddalając się od niego<sup>36</sup>. Problem ten może intensyfikować się, gdy w grę wchodzi również posługa w parafii, która może powodować zaniedbywanie charyzmatów zakonnych. Dlatego kongregacja przestrzega przed włączaniem się w życie parafialne, dodając, że będzie ono na tyle owocne, na ile wspólnota zakonna będzie w nim obecna poprzez swój charyzmatyczny charakter<sup>37</sup>. Z kolei *Vita consecrata* poświęca sporo miejsca ochronnie charyzmatów. Przypomina między innymi, że biskup ma rozpoznawać poszczególne charyzmaty, chronić ich specyfikę, dbać o ich rozwój i współdziałanie, przyjmować je jako łaskę, która przeznaczona jest nie tylko dla danego instytutu, ale przynosi korzyść całemu Kościołowi<sup>38</sup>.

Tak przedstawione tło pozwala zdobyć jasny pogląd na ogólne uwarunkowania współpracy biskupa diecezjalnego z instytutami zakonnymi. Jednak wciąż nie odpowiada to na elementarne pytanie, jak wyglądają te relacje w przypadku powierzenia parafii. Przejdźmy więc do tego zagadnienia.

### 3. Umowa powierzenia parafii

Podsumowując pokrótce relacje pomiędzy instytutem zakonnym a diecezją, należy wskazać następujące okoliczności. Po pierwsze, instytut może angażować się w działalność w obrębie diecezji, jednak musi troszczyć się przede wszystkim o zachowanie swojego charyzmatu. Po drugie, wszelkie działania muszą być realizowane za zgodą biskupa i zgodą przełożonego zakonnego, na podstawie współpracy. Po trzecie, wszelka kooperacja, a szczególnie powierzenie parafii, muszą być wykonywane na podstawie pisemnej umowy szczegółowo regulującej poszczególne kwestie. We wstępie niniejszego opracowania postawione zostało pytanie, w jaki sposób powinna być zredagowana taka umowa

33 KPK, kan. 681 §2.

34 Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, „Życie braterskie we wspólnocie «Congregavit nos in unum Christi amor»”, *L'Osservatore Romano*, wyd. polskie 5 (1994): 35–62.

35 Jan Paweł II, „Posynodalna adhortacja apostolska «Vita consecrata»” z 25.03.1996 r., tekst polski, w: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego* (Kraków: Wydawnictwo Apostolicum, 1996), 799–946.

36 Julian Kałowski, *Życie braterskie we wspólnocie. Studium prawno-historyczne* (Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, 1999), 286.

37 Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, „Życie braterskie we wspólnocie «Congregavit nos in unum Christi amor»”, 61.

38 Jan Paweł II, „Posynodalna adhortacja apostolska «Vita consecrata»”, 49.

i jakie elementy powinna regulować. Poniżej zostanie podjęta próba odpowiedzi na te zagadnienia.

W pierwszej kolejności bez wątpienia wskazać należy, że jest to umowa pisemna, co *explicite* wyrażone jest w kan. 520. Uzasadnieniem dla zachowania takiej formy jest niezwyczajna ranga powstającej na podstawie umowy relacji. Choć, jak wskazuje Skonieczny, niezachowanie formy pisemnej nie prowadzi do nieważności teźże umowy na podstawie kan. 10 i kan. 18<sup>39</sup>.

Z całą pewnością należy stwierdzić również, że większość autorów jest zdania, że umowa jest dwustronna (zawierana pomiędzy diecezją a instytutem zakonnym)<sup>40</sup>, choć np. Primetshofer stwierdza, że jest to umowa trójstronna<sup>41</sup>. Ponieważ sam tekst umowy jest podpisywany tylko przez dwa podmioty, dlatego należy uznać, że jest ona dwustronna. Faktycznie jednak, powiązane są w tej sytuacji są 4 podmioty: diecezja, instytut zakonny jako sygnatariusze umowy, a także parafia oraz dom zakonny<sup>42</sup>. Można powiedzieć, że stronami umowy są dwa pierwsze. Jednak to dwa ostatnie podmioty „wykonują” umowę i to pomiędzy nimi rodzą się najistotniejsze problemy majątkowe<sup>43</sup>. Bez wątpienia należy wskazać, że umowa ta nie może być zawarta z domem zakonnym<sup>44</sup>. Kierując się definicją umowy stworzoną przez Sitarza, należy teź stwierdzić, że umowa ma po pierwsze charakter indywidualny i konkretny, a po drugie, ukształtowana jest przez dwa autonomiczne względem siebie podmioty<sup>45</sup>.

Stronami umowy są dwie osoby prawne: diecezja oraz instytut zakonny. W pierwszym przypadku należy dopowiedzieć, że zgodnie z kan. 368 mogą w tym miejscu występować również inne formy zrównane z diecezją. Diecezję reprezentuje biskup diecezjalny lub w przypadku form zrównanych z diecezją, ci którzy są z nim zrównani w prawie<sup>46</sup>.

39 Piotr Skonieczny, „Umowa powierzenia parafii instytutowi zakonnemu: uwagi ogólne”, *Poznańskie Studia Teologiczne* 28 (2014): 274.

40 Skonieczny, „Umowa powierzenia parafii instytutowi zakonnemu: uwagi ogólne”, 274; Gałkowski, „Zależności ekonomiczne pomiędzy Kościołem partykularnym a instytutami życia konsekrowanego”, 75; Joaquin Calvo, „Komentarz do kan. 520”, w: *Code of canon law annotated*, red. Ernest Caparros, Hélène Aube (Montreal: Wilson & Lafleur, 2004), 435.

41 Bruno Primetshofer, „Relacje prawne między klasztorem a parafią przy klasztornej kościele parafialnym”, w: *Służba i praca. Materiały II Międzynarodowego Symposium Prawa Zakonnego*, red. Bronisław Zubert, Elżbieta Szczot (Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, 1996), 156.

42 Z uwagi na doniosłą wagę umowy i zmian wprowadzanych na jej podstawie w parafii biskup diecezjalny powinien wysłuchać rady kapłańskiej. Nie powoduje to jednak, że rada kapłańska jest stroną umowy. Należy zgodnie z potwierdzoną doktryną przyjąć, że wysłuchanie to ma charakter jedynie konsultacyjny.

43 Piotr Skonieczny, „Stosunki majątkowe między parafią zakonną a domem zakonnym”, *Analecta Cracoviensia* 45 (2013): 337.

44 Józef Krukowski, „Komentarz do kan. 520”, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II, red. Józef Krukowski (Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 2011), 420.

45 Mirosław Sitarz, *Słownik prawa kanonicznego* (Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax 2004), 183–184.

46 KPK, kan. 381.

Wyłączona została możliwość podpisania omawianej umowy zarówno przez wikariusza generalnego<sup>47</sup>, czy wikariusza biskupiego<sup>48</sup>, jak też administratora diecezji<sup>49</sup>.

Jeśli chodzi zaś o instytut zakonny, należy wskazać, że kan. 520 wymienia zarówno kleryckie instytuty zakonne, jak też kleryckie stowarzyszenia życia apostołskiego. Mogą być one na prawie papieskim lub na prawie diecezjalnym<sup>50</sup>, ale muszą posiadać status klerycki<sup>51</sup>, co *expressis verbis* wynika z treści kan. 520. Należy dodać, że nie zaleca się, aby wszystkie bez wyjątku instytuty zakonne mogły zawierać tego typu umowy. Odradza się to raczej w przypadkach zakonów kontemplacyjnych, ze względu na ich szczególną specyfikę, która w pewnym sensie różni się z obowiązkami związanymi z parafią.

Wszystkie strony podpisujące umowę muszą być do tego odpowiednio umocowane. Zarówno biskup diecezjalny, jak też właściwy przełożony zakonny powinni być do tego zdolni, posiadają więc zdolność do czynności prawnych zgodnie z kan. 124. O tym, który przełożony jest kompetentny, decydują konstytucje danego instytutu<sup>52</sup>.

Faktem też jest, że umowa ta może zostać zawarta przez strony na czas określony, ale także na czas nieokreślony, co *explicite* wskazuje prawodawca w kan. 520. Pewną trudność może sprawić sytuacja, gdy umowa jest zawarta na czas określony, a jedna ze stron chciałaby wypowiedzieć umowę wcześniej. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi* z 2015 r. w załączniku nr 2 wskazuje możliwości wypowiedzenia umowy, tak czasowej, jak i zawartej na czas nieokreślony. Jest to bez wątpienia sytuacja wyjątkowa, bardzo delikatna, w której obie strony umowy muszą wykazać się wielką odpowiedzialnością<sup>53</sup>. Krukowski stwierdza, że nie jest możliwe rozwiązanie tego powiązania zgodnie ze swobodnym uznaniem jednej ze stron<sup>54</sup>.

Skonieczny stwierdza, że przy zastosowaniu dychotomicznego podziału na umowę majątkową i niemajątkową, należy stwierdzić, że jest to umowa niemajątkowa<sup>55</sup>. Faktycznie, nie ma tu zwykle żadnych zobowiązań w postaci świadczeń pieniężnych. Jednak z uwagi na ogromną ilość elementów związanych z określeniem zarządzania majątkiem parafii, odpowiedzialność za majątek, czy też z uwagi na uzyskiwanie pożytków z tegoż majątku, nazwanie takiej umowy niemajątkową może być zabiegiem ryzykownym. Choć umowa ta ma również wielki wymiar niemajątkowy, to nie można jej jednoznacznie nazwać ani umową majątkową, ani niemajątkową. Najwłaściwsze wydaje się więc wska-

47 KPK, kan. 134 §3 i kan. 479 §1.

48 KPK, kan. 134 §3 i kan. 479 §2.

49 KPK, kan. 520 i kan. 428.

50 KPK, kan. 589.

51 Wydaje się, że instytuty zakonne niekleryckie nie powinny przyjmować tak poważnych zadań duszpasterskich, które w pierwszej kolejności są przeznaczone dla biskupa diecezjalnego.

52 Krukowski, „Komentarz do kan. 520”, 420.

53 „Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi” z 25.08.2015 r., *Akta Konferencji Episkopatu Polski* 27 (2015): pkt. 5.8.

54 Krukowski, „Komentarz do kan. 520”, 420.

55 Skonieczny, „Umowa powierzenia parafii instytutowi zakonnemu: uwagi ogólne”, 272.

zanie, że ma ona w tym zakresie charakter mieszany. Stosując za to podział na umowy odpłatne i nieodpłatne, można zaklasyfikować umowę powierzenia parafii jako umowę nieodpłatną<sup>56</sup>.

Analizując kwestię umowy powierzenia, należy zwrócić szczególną uwagę, że w kan. 520 prawodawca posługuje się słowem *conventio*, a nie *contractus*. Zarówno przez zastosowanie tego konkretnego sformułowania, jak też przedmiot samej umowy należy stwierdzić, że nie jest to zwykła umowa. Jest to swego rodzaju porozumienie, które na podstawie konkretnych kazuistycznych okoliczności zostaje zawierane, dla jak najlepszej troski o dobro wiernych (parafian). Skonieczny w swoich badaniach wskazuje, że należy stosować nomenklaturę prawa administracyjnego, publicznoprawnego, używając np. słowa „porozumienie”<sup>57</sup>, zgodnie z literalnym brzmieniem przepisu kodeksowego.

Każda umowa składa się z elementów niezbędnych, istotnych (*essentialia negotii*) oraz elementów nieistotnych (*naturalia negotii*). W tym wypadku prawodawca nie wskazuje konkretnych elementów, które muszą zostać określone w umowie, co może być w pewnej mierze problemem. Ogranicza się jedynie do enigmatycznego zalecenia dotyczącego określenia wypełniania posługi, przydzielonych do tego osób oraz spraw ekonomicznych. Należy potwierdzić, że powyższy katalog jest otwarty, o czym świadczy zapis „obok innych spraw należy określić”. Z uwagi na te braki, wielce pomocne może być posłużenie się wskazówkami zawartymi w *Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła z 25 sierpnia 2015 roku*<sup>58</sup>, która w swoim załączniku nr 2 zawiera wzór umowy, jakim powinno się posługiwać w przypadku powierzenia parafii. Jest to oczywiście pewna forma ogólna, wskazówka, która musi być dostosowana do konkretnej sytuacji. Jednak stanowi to ważne wsparcie do określania istotnych elementów umowy.

Zgodnie z wyżej opisanymi okolicznościami, według autora należy przyjąć, że istotnymi elementami jest po pierwsze określenie, nazwanie umowy jako takiej, która dotyczy powierzenia parafii, po drugie konkretne wskazanie stron umowy zgodnie z tym, co zostało już wcześniej wspomniane, a po trzecie ujęcie, która konkretnie parafia jest przedmiotem umowy. Zgodnie jednak z kan. 520 §2 *in fine* takimi elementami istotnymi będą zapisy dotyczące określania wypełniania posługi, osób do niej przydzielonych oraz spraw ekonomicznych. Ze względu na ścisłą tematykę niniejszej pracy, autor pominie kwestię wypełniania posługi. Kwestia przydzielonych osób zostanie przedstawiona częściowo, a największy nacisk zostanie położony na kwestie spraw materialnych.

56 Witold Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004), 133.

57 Skonieczny, „Umowa powierzenia parafii instytucji zakonnej: uwagi ogólne”, 276–281.

58 „Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi”, załącznik 2.

#### 4. Odrębność majątków

W tym punkcie należy przede wszystkim wskazać raz jeszcze na niezwykle istotną zmianę historyczną<sup>59</sup>. Do czasu Soboru Watykańskiego II parafia była związana z beneficjum. Obecnie kan. 515 §1 określa parafię jako określoną wspólnotę wiernych, utworzoną na sposób stały w Kościele partykularnym, nad którą pasterską pieczę, pod władzą biskupa diecezjalnego, powierza się proboszczowi jako jej własnemu pasterzowi<sup>60</sup>. Przez to instytut, któremu została powierzona parafia, nie może czerpać dochodów z tej parafii<sup>61</sup> jak było to wcześniej. Parafia została bowiem oderwana od beneficjum.

Pomimo wielkiego nacisku na sprawy duszpasterskie, wciąż parafii towarzyszą sprawy ekonomiczne, są one z nią nierozzerwalnie powiązane. Parafia bowiem jest podmiotem zdolnym do nabywania, posiadania i alienowania dóbr doczesnych oraz zarządzania nimi<sup>62</sup>. Niezależnie od tego, również instytutowi zakonnemu oraz domowi zakonnemu przysługuje zdolność do nabywania, posiadania, administrowania i alienowania dóbr materialnych, chyba, że co innego wynika z ich konstytucji<sup>63</sup>. Dlatego też odpowiednie zapisy umowne w tym przypadku są tak ważne. Nie bez powodu prawodawca w kan. 520 §2 *in fine* wskazuje elementy ekonomiczne jako te, które muszą być uregulowane w umowie.

W przypadku powierzenia parafii, należy wyartykułować główne założenie przyświecające materialnym aspektom towarzyszącym w czasie zawierania umowy, a także potem, gdy jest ona realizowana. Jest nim kwestia odrębności majątku wszystkich osób prawnych. Na tej zasadzie konstruowane są wszelkie zapisy umowy powierzenia parafii. Nawet gdyby w przypadku powierzenia parafii instytutowi zakonnemu mogłoby się wydawać, że powstaje jakaś unia natury materialnej, to z prawnego punktu widzenia, przez cały czas trwania umowy, mamy do czynienia z odrębnymi majątkami autonomicznymi i niezależnymi podmiotów kościelnych. Majątków tych nie można w żadnej mierze łączyć czy traktować zamiennie.

Rozpoczynając realizację umowy, wskazane jest, aby wcześniej powstały dwa osobne inwentarze, które określałyby wyjściowy majątek zarówno parafii, jak też domu zakonnego. Wymóg prowadzenia takiego spisu określa kan. 1283 2<sup>o</sup>, a także punkt 3.3 ust.

59 Calvo, „Komentarz do kan. 520”, 435.

60 KPK, kan. 515; Edward Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 2 (Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1985), 196–197.

61 Gałkowski, „Zależności ekonomiczne pomiędzy Kościołem partykularnym a instytutami życia konsekrowanego”, 70.

62 KPK, kan. 1255; Stanisław Dubiel, *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, Konkordatu z 1993 roku i ustaw synodalnych* (Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2007), 29–30.

63 KPK, kan. 634; Józef Wroceński, „Prawo Kościoła do posiadania i zarządzania majątkiem”, w: *„Ars boni et aequi”. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Remigiuszowi Sobańskiemu z okazji osiemdziesiątej rocznicy urodzin*, red. Józef Wroceński, Helena Pietrzak (Warszawa: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2010), 582–583.

10 instrukcji KEP<sup>64</sup>. Jest to konieczne, aby wiedzieć, jaki był początkowy stan jednego i drugiego majątku, szczególnie w przypadku, gdy umowa miałaby być zawarta na czas określony lub miałaby zostać wypowiedziana.

W dalszej kolejności umowa powinna określać, jakie wydatki oraz koszty utrzymania są pokrywane z którego budżetu, czy z budżetu parafii, czy z budżetu domu zakonnego. Często wskazuje się na istniejące w tym względzie zwyczaje<sup>65</sup>. Jednak umowa powierzenia parafii jest bardzo ważnym aktem, nie można więc pozwolić na żadne niedomówienia w jej treści. Postanowienia te powinny być bardzo konkretnie określone dla zabezpieczenia późniejszego prawidłowego wykonywania umowy. Nawet jeśli istnieje jakiś powszechnie przyjęty zwyczaj w zakresie podziału dochodów czy kosztów, należy literalnie wskazać osobę prawną, przypisaną do danej pozycji. W przeciwnym wypadku, podczas trwania umowy, szczególnie po wielu latach, może dojść do niepotrzebnego sporu opartego na problemie interpretacyjnym.

Umowa powinna określać również beneficjenta dochodów, zarówno obecnych, czy obecnie możliwych do osiągnięcia, jak też zupełnie potencjalnych, o których w chwili zawierania umowy nikt nie jest w stanie wiedzieć, a które mogą pojawić się po latach. W tym zakresie należy uwzględnić również wszelkiego rodzaju pożytki, które mogłyby być czerpane na przykład z nieruchomości: wynajem pomieszczeń, umieszczenie reklamy, itd. Taka wątpliwość może się pojawić przede wszystkim w przypadku pojawienia się nowej, wcześniej nieznannej kategorii kosztów. Warto więc podjąć działania mające na celu ogólniejsze nakreślenie podziału rodzajów kosztów i dochodów.

Oczywiście niektóre koszty (a być może także dochody) mogą być trudne do rozdzielania. Może się też okazać, że rozdzielanie ich będzie finansowo niekorzystne dla obu stron. Część tych problemów można rozwiązać jeszcze w treści umowy, dzieląc sprawiedliwie dane pozycje pomiędzy obie strony. Skonieczny wskazuje np. sytuację, gdy wszystkie budynki posiadają jeden wspólny licznik gazu<sup>66</sup>. Jednak takich sytuacji może być znacznie więcej. Jako przykład można podać koszty, które będą niższe, gdy umowa zostanie zawarta zarówno na obsługę budynków parafii i kościoła, jak też budynków domu zakonnego. Często bowiem usługodawca skłonny jest negocjować cenę całkowitą przy większym zleceniu. Przykładem takiej usługi może być umowa sprzątnięcia terenu, usługi ogrodnicze czy kwestia dostarczenia większej ilości prądu. Niestety nie wszystkie kwestie da się uregulować w umowie. W przypadku problemów związanych z rozliczeniem należy kierować się sprawiedliwością i słuszością kanoniczną, okazując sobie wzajemne zrozumienie i zaufanie. W przypadkach bardzo trudnych, niedających dobrego rozwiązania, można również aneksować umowę, dostosowując ją do aktualnych okoliczności.

64 „Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi”, nr 3.3 ust. 10.

65 Paweł Kaleta, *Zadania zarządcy majątku kościelnego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i polskich synodach diecezjalnych* (Lublin: Polihymnia 2012), 136–138.

66 Skonieczny, „Stosunki majątkowe między parafią zakonną a domem zakonnym”, 346.

Jako ostatni element z tej grupy warto wymienić kwestię wynagrodzeń zakonników pracujących na rzecz parafii. Z oczywistych względów mamy wśród nich proboszcza, często także wikariuszy. Zdarzają się również przypadki innych zakonników domu zakonnego przy parafii zakonnej, którzy pomagają okazjonalnie przy pracach *stricto* parafialnych. Wynagrodzenie wszystkich wyżej wymienionych zakonników pokrywa się z majątku parafialnego<sup>67</sup> i przekazuje na rzecz domu zakonnego, do którego przynależą wyżej wymienieni<sup>68</sup>.

## 5. Zarząd majątkiem

Najważniejszym elementem realizacji każdej umowy jest pierwiastek ludzki. To ludzie bowiem realnie wykonują umowę, podejmują decyzje. Dlatego w dalszych rozważaniach skupiono się na sytuacji konkretnych osób, które związane są z realizacją umowy o powierzenie parafii.

Omówiona została już kwestia biskupa diecezjalnego i przełożonego zakonnego, którzy podpisują umowę. Kolejną osobą, która ma największy wpływ na realizację umowy jest proboszcz zakonny, a więc osoba zakonna, która jest własnym pasterzem parafii powierzonej instytutowi zakonnemu, podejmującym pasterską troskę o powierzoną mu wspólnotę pod władzą biskupa<sup>69</sup>. Jak już wcześniej wskazywano, proboszczem nie może być osoba prawna. Bez wątplenia jest to osoba kluczowa, jednak nie można zapominać, że parafia jest dziełem instytutu zakonnego, co prowadzi do konstatacji, że proboszcz zakonny jest jedynie wskazany przez instytut w osobie przełożonego zakonnego (a nie przez dom zakonny) do wypełniania zadań i funkcji właściwych proboszczowi<sup>70</sup>. Stąd też przed proboszczem zakonnym pojawia się podwójna odpowiedzialność: względem biskupa diecezjalnego i względem przełożonego zakonnego<sup>71</sup>.

Jak widać kwestia odpowiedzialności proboszcza jest tak samo złożona i podzielona pomiędzy rzeczywistość diecezjalną i zakonną, tak jak i jego powołanie. W tym momencie należy się również zastanowić nad charakterem proboszcza zakonnego. Czy jest on bardziej zakonnikiem, czy może na czas, kiedy jest proboszczem, jest bardziej związany z diecezją? Odpowiedź na te pytania jest dość prosta i wynika z zasady zachowania materii zakonnej<sup>72</sup>. Mówi ona o tym, że proboszcz zakonny w pierwszej kolejności jest zakonnikiem, a zadania proboszcza są dla niego czasowe. Zakonnicy mają bowiem obowiązek dostosowania swojego życia do praw własnego instytutu, aby mogli w ten sposób

67 KPK, kan. 281 i kan. 1274.

68 Skonieczny, „Stosunki majątkowe między parafią zakonną a domem zakonnym”, 349–350.

69 KPK, kan. 519 oraz kan. 515.

70 KPK, kan. 531; kan. 530; kan. 291; kan. 290.

71 KPK, kan. 682 §2; Zbigniew Podlecki, „Niektóre aspekty relacji prawnych między klasztorem a parafią przy klasztornej kościele parafialnym”, *Roczniki Nauk Prawnych* 9, 2 (1999): 64–65.

72 KPK, kan. 678 §2.

dążyć do doskonałości swego stanu<sup>73</sup>. Kolejność ta jest istotna również dla istoty parafii zakonnej, która już w swoim zamyśle ma reprezentować charakter zakonny, zgodny z charyzmatem danego instytutu. W tym miejscu należy raz jeszcze powrócić do konkluzji związanej z tym, że proboszcz zakonny ma obowiązek przestrzegać zarówno prawa własnego instytutu, jak też prawa powszechnego. O zgodności obu tych źródeł prawa więcej pisze Gambari<sup>74</sup>.

Powyższe wskazania prowadzą do konstatacji, że proboszcz zakonny jest tym zakonnikiem, który w imieniu i na rzecz swego instytutu (instytut jako osoba prawna nie może być proboszczem<sup>75</sup>) wypełnia pewną funkcję, realizując w ten sposób swoje powołanie zakonne, wobec parafian jest proboszczem, dla braci jest bratem, takim jak inni<sup>76</sup>.

Znając już charakter i pozycję proboszcza zakonnego, trzeba przejść do jego zadań związanych z dobrami doczesnymi w parafii powierzonej. Proboszcz zakonny, podobnie jak proboszcz diecezjalny, zarządza majątkiem parafii<sup>77</sup>. Należy przyjąć, że w zakresie zarządzania majątkiem parafii, jest on zrównany w prawie z proboszczem diecezjalnym.

Aby opisać zakres możliwych czynności wykonywanych przez proboszcza zakonnego należy najpierw rozróżnić trzy rzeczywistości. Po pierwsze zarząd zwyczajny. To zdaniem Lopeza Alarcóna czynność, która nie przekracza pewnych, określonych przez prawo limitów (mowa o konkretnej wartości pieniężnej, ryzyku, złożoności transakcji, niepewności skutków)<sup>78</sup>. Są to akty, które mają na celu zachowanie masy majątkowej i rozumie się je jako finansowe realizowanie bieżących spraw związanych z prowadzeniem parafii<sup>79</sup>, zadań które z reguły są potrzebne<sup>80</sup>. Zarówno kan. 1284, jak też instrukcja<sup>81</sup> przywołują przykładowe działania związane ze zwykłym zarządzaniem majątkiem. Nie jest to jednak katalog zamknięty. Z kolei nadzwyczajne zarządzanie, określone w kan. 1281 §1–3, to czynność, która nie ma charakteru regularnego (tzn. ma charakter wyjątkowy), lub

73 Gambari, *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, 82.

74 Gambari, *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, 90–97.

75 Krukowski, „Komentarz do kan. 520”, 420.

76 Piotr Skonieczny, „Kim jest proboszcz zakonny? O relacji między przełożonym zakonnym, a proboszczem w parafii powierzonej instytutowi zakonnemu”, *Annales Canonici* 10 (2014): 72.

77 KPK, kan. 532; kan.1279; „Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi”, nr 3.1–3.2; John Anthony Renken, „Parishes Pastors and Parochial Vicars”, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. John Beal, James Coriden, Thomas Green (New York–Mahwah: 2000), 704; Paweł Kaleta, „Zakres kompetencji proboszcza do reprezentowania parafii w stosunkach majątkowych w świetle KPK/1983”, *Roczniki Nauk Prawnych* 22, 4 (2012): 187–189; Robert Kantor, „Proboszcz administratorem dóbr materialnych parafii, zarządcą cmentarzy oraz opiekunem kancelarii”, w: *Proboszcz we wspólnocie Ludu Bożego*, red. Robert Kantor (Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, 2012), 79–121.

78 Mariano Lopez Alarcón, „Komentarz do kan. 128”, nr 1, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. Piotr Majer (Kraków: Wolters Kluwer, 2011), 954.

79 Franciszek Bączkiewicz, Józef Baron, Władysław Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2 (Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża, 1958), 585.

80 Edward Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 4 (Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1985), 283.

81 „Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi”, nr 3.3.

która powoduje istotne konsekwencje finansowe<sup>82</sup>. Jako alienację należy rozumieć przeniesienie prawa własności z jednego podmiotu na drugi tytułem darowizny, sprzedaży lub zamiany<sup>83</sup>, a w znaczeniu szerokim alienacją jest również: ustanowienie dzierżawy, najmu, zastawu, hipoteki, służebności gruntowej i osobistej.

Ostateczne rozróżnienie powyższych trzech rzeczywiście zależne jest od aktualnego prawodawstwa partykularnego. Jest ono odmienne nawet w wydawałoby się bliższych Kościołach partykularnych<sup>84</sup>. Jednak bezsporne jest, że proboszcz zakonny może dokonywać czynności nieprzekraczających zarządu zwykłego samodzielnie, do czynności przekraczających zarząd zwykły potrzebuje pisemnego upoważnienia od ordynariusza zgodnie z partykularnym prawem, a w przypadku alienacji proboszcz zobowiązany jest uzyskać zezwolenie biskupa diecezjalnego, który takowe wydaje za zgodą rady do spraw ekonomicznych, kolegium konsultorów i zainteresowanych osób<sup>85</sup>, przy zachowaniu norm dotyczących konieczności uzyskania dodatkowego zezwolenia od Stolicy Apostolskiej w przypadku przekroczenia *summa maxima* określonej przez Konferencję Episkopatu Polski. Brak wyżej wymienionych zgód czyni czynność prawną nieważną, również na kanwie prawa państwowego<sup>86</sup>.

Nad wykonywaniem powierzonych proboszczowi zakonnemu czynności dotyczących dóbr doczesnych nadzór pełni zarówno biskup diecezjalny, jak też przełożony zakonny. Biskup diecezjalny może dokonywać m.in. wizytacji kanonicznej parafii, podczas której sam lub poprzez swoich przedstawicieli sprawdza aktualny stan parafii pod kątem zarządzania majątkiem parafii. Sprawdzany jest stan budynków kościelnych i służących duszpasterstwu, stan majątku i finansów parafialnych, sposób administrowania majątkiem kościelnym (...) kancelaria parafialna i archiwum, ich wyposażenie, księgi parafialne oraz sposób przechowywania dokumentów kościelnych<sup>87</sup>. Natomiast przełożony zakonny nie może jednak ingerować w sposób zarządzania. Ma obowiązek jedynie czuwać nad przestrzeganiem prawa. Ewentualne nadużycia może zgłosić najpierw przełożonemu wyższemu zakonnemu i równolegle biskupowi diecezjalnemu<sup>88</sup>. Z uwagi na doniosłą rolę kontrolną i nadzorczą należy wskazać, że biskup diecezjalny i przełożony zakonny również mają duże znaczenie w zakresie dóbr doczesnych parafii powierzonej.

82 Paweł Kaleta, „Zakres kompetencji proboszcza do reprezentowania parafii w stosunkach majątkowych w świetle KPK/1983”, 191.

83 KPK, kan. 1291 i 1292 §1–4.

84 Arkadiusz Domaszk, *Dobra doczesne Kościoła* (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2016), 207; Kaleta, „Zakres kompetencji proboszcza do reprezentowania parafii w stosunkach majątkowych w świetle KPK/1983”, 192.

85 KPK, kan. 1291 i kan. 1292 §1.

86 „Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03”, *Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna* (OSNC) 4 (2005): poz. 65.

87 Jan Dyduch, „Duszpasterski i kanoniczny wymiar wizytacji parafii”, *Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny* 44, 1–2 (2001): 28.

88 Zbigniew Podlecki, „Niektóre aspekty relacji prawnych między klasztorem a parafią przy klasztornej kościele parafialnym”, *Roczniki Nauk Prawnych* 9, 2 (1999): 70.

Poza proboszczem, zadania związane z dobrami doczesnymi parafii pełni również Parafialna Rada Ekonomiczna<sup>89</sup>. Kieruje się ona wyłącznie prawem powszechnym i normami biskupa diecezjalnego, nie obowiązują ją normy instytutu zakonnego. Jak stwierdza instrukcja KEP: „winny się kierować w swoich pracach statutem i regulaminem pracy, które winny być zatwierdzone przez biskupa diecezjalnego”<sup>90</sup>. Rada Ekonomiczna wspomaga proboszcza, ma głos doradczy i jest wyrazem uczestnictwa całego Ludu Bożego w zbawczej misji Kościoła. Celem istnienia oraz funkcjonowania rady jest sprawowanie jak najlepszego zarządu nad dobrami kościelnymi i wykorzystywanie wiedzy oraz doświadczenia osób biegłych w zarządzie materialnym<sup>91</sup>.

## Zakończenie

Należy wskazać, że współpraca pomiędzy diecezją a instytutem zakonnym wyrażona w formie umowy o powierzeniu parafii, może stanowić ważny i niezwykle potrzebny element wzbogacania życia diecezjalnego. Współpraca ta może przynosić wiele dobrych owoców. Istotnym jest jednak, aby strona formalna tej współpracy miała odpowiednie formalno-prawne podłoże, zapewniające skuteczne wykonanie idei powierzenia parafii. Bez rzetelnej treści umowy, przewidzenia wielu trudnych sytuacji, które mogą zaistnieć w przyszłości czy też bez wystarczającej dobrej woli wszystkich podmiotów pracujących przy wykonaniu tejże umowy, działania te stają się ryzykowne, przez to mogą przynieść więcej złego, niż dobrego. Jednym z newralgicznych elementów tej współpracy jest kwestia dóbr doczesnych. Dla uniknięcia w przyszłości negatywnych konsekwencji takiej umowy, trzeba pamiętać o tym, aby kwestie te były bardzo dobrze ujęte i opisane w treści umowy.

## Bibliografia

- Alarcón, Mariano Lopez. „Komentarz do kan. 1281”. W: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. Piotr Majer, 953–955. Kraków: Wolters Kluwer, 2011.
- Bączkiewicz, Franciszek, Józef Baron, Władysław Stawinoga. *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*. T. 2. Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża, 1958.
- Berman, Harold Joseph. *Prawo i rewolucja. Kształtowanie się zachodniej tradycji prawnej*. Warszawa: PWN, 1995.
- Calvo, Joaquin. „Komentarz do kan. 520”. W: *Code of canon law annotated*, red. Ernest Caparros, Hélène Aube, 447. Montreal: Wilson & Lafleur, 2004.
- Codex Iuris Canonici, auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus, Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu. Poznań, 1984.

89 KPK, kan 537.

90 „Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi”, nr 3.13.

91 Domaszk, *Dobra doczesne Kościoła*, 204.

- Czachórski, Witold. *Zobowiązania. Zarys wykładu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004.
- Domaszk, Arkadiusz. „Warunki przyjęcia do instytutu zakonnego”. *Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny* 59, 4 (2016): 49–82.
- Domaszk, Arkadiusz. *Dobra doczesne Kościoła*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2016.
- Dubiel, Stanisław. *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, Konkordatu z 1993 roku i ustaw synodalnych*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2007.
- Dyduch, Jan. „Duszpasterski i kanoniczny wymiar wizytacji parafii”. *Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny* 44, 1–2 (2001): 21–30.
- Gałkowski, Tomasz. „Zależności ekonomiczne pomiędzy Kościołem partykularnym a instytutami życia konsekrowanego”. *Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny* 44, 3–4 (2001): 9–93.
- Gambari, Elio. *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*. Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych, 1998.
- Grabowski, Ignacy. *Prawo kanoniczne według nowego kodeksu*. Lwów: Towarzystwo Biblioteka Religijna, 1927.
- „Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi” z 25.08.2015 r. *Akta Konferencji Episkopatu Polski* 27 (2015): pkt 5.8.
- Jan Paweł II. „Posynodalna adhortacja apostolska «Vita consecrata»” z 25.03.1996 r. Wrocław: Wydawnictwo TUM, 1996.
- Kaleta, Paweł. „Zakres kompetencji proboszcza do reprezentowania parafii w stosunkach majątkowych w świetle KPK/1983”. *Roczniki Nauk Prawnych* 22, 4 (2012): 185–202.
- Kaleta, Paweł. *Zadania zarządcy majątku kościelnego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i polskich synodach diecezjalnych*. Lublin: Polihymnia, 2012.
- Kałowski, Julian. „Biskup diecezjalny a autonomia instytutów życia konsekrowanego”. W: *Biskup pasterz diecezji. Materiały z sympozjum „Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostołstwo wiernych, zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 26.03.2003 roku z okazji 20-lecia promulgowania Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. Piotr Majer, 52–83. Kraków: Papieska Akademia Teologiczna, 2003.
- Kałowski, Julian. *Życie braterskie we wspólnocie. Studium prawno-historyczne*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, 1999.
- Kantor, Robert. „Proboszcz administratorem dóbr materialnych parafii, zarządcą cmentarzy oraz opiekunem kancelarii”. W: *Proboszcz we wspólnocie Ludu Bożego*, red. Robert Kanto, 90–134. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, 2012.
- Kielbasiewicz, Innocenty. „Życie zakonne w dokumentach Kościoła”. Dostęp 22.02.2018. <http://www.francesco.katowice.opoka.org.pl/vitarell1>.
- Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. „Życie braterskie we wspólnocie «Congregavit nos in unum Christi amor»”. *L'Osservatore Romano*, wyd. polskie 5 (1994): 35–62.

- Krukowski, Józef. „Komentarz do kan. 520”. W: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. II, red. Józef Krukowski, 234. Poznań: Pallottinum, 2011.
- Majer, Piotr. „Konsekwencje prawne zatwierdzenia instytutu zakonnego na prawie papieskim”. W: *„Servabo legem Tuam in toto corde meo”*. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Krzywdzie CM, dyrektorowi Instytutu Prawa Kanonicznego UPJPII z okazji 70. rocznicy urodzin, red. Arkadiusz Zakrętas, 339–351. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, 2013.
- Paweł VI. „Motu proprio «Ecclesiae sanctae» z dnia 6.08.1966”. *Acta Apostolicae Sedis* 11 (1966): 757–787.
- Paweł VI. „Przemówienie z 23.05.1964”. *Acta Apostolicae Sedis* 56 (1964): 571.
- Pérez Rincón, Tomás. „Komentarz do kan. 586”. W: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. Piotr Majer, 487. Kraków: Wolters Kluwer, 2011.
- Pérez Rincón, Tomás. „La justa autonomía de los institutos religiosos y su proyección sobre los monasterios de monjas”. *Ius Canonicum* 47 (2007): 13–50.
- Pius XII. „Przemówienie z 8.12.1950”. *Acta Apostolicae Sedis* 43 (1951): 28.
- Podlecki, Zbigniew. „Niektóre aspekty relacji prawnych między klasztorem a parafią przy klasztornej kościele parafialnym”. *Roczniki Nauk Prawnych* 9, 2 (1999): 61–71.
- Primetshofer, Bruno. „Relacje prawne między klasztorem a parafią przy klasztornej kościele parafialnym”. W: *Śłużba i praca. Materiały II Międzynarodowego Sympozjum Prawa Zakonnego*, red. Bronisław Zubert, Elżbieta Szczot, 73–101. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, 1996.
- Renken, John Anthony. „Parishes Pastors and Parochial Vicars”. W: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. John Beal, James Coriden, Thomas Green, 673–725. New York–Mahwah, 2000.
- Sitarz, Mirosław. *Słownik prawa kanonicznego*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2004.
- Skonieczny, Piotr. „Kim jest proboszcz zakonny? O relacji między przełożonym zakonnym, a proboszczem w parafii powierzonej instytutowi zakonnemu”. *Annales Canonici* 10 (2014): 57–78.
- Skonieczny, Piotr. „Stosunki majątkowe między parafią zakonną a domem zakonnym”. *Analecta Cracoviensia* 45 (2013): 335–351.
- Skonieczny, Piotr. „Umowa powierzenia parafii instytutowi zakonnemu: uwagi ogólne”. *Poznańskie Studia Teologiczne* 28 (2014): 269–304.
- Skorupa, Ambroży. *Śluszna autonomia instytutów zakonnych w Kościele łacińskim*. Kraków: Salwator, 2002.
- Sobański, Remigiusz. „Powierzenie parafii zakonnikom wg motu proprio «Ecclesiae sanctae»”. *Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny* 11, 1–2 (1968): 61–80.
- Sobór Watykański II. „Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele «Christus Dominus»”. W: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, 236–258. Poznań: Pallottinum, 1986.
- Sobór Watykański II. „Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego «Perfectae caritatis»”. W: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, 264–275. Poznań: Pallottinum, 2002.

- Sobór Watykański II. „Konstytucja dogmatyczna o Kościele «Lumen gentium»”. W: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, 104–166. Poznań: Pallottinum, 1986.
- Sztafrowski, Edward. *Podręcznik prawa kanonicznego*. T. 4. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1985.
- Święta Kongregacja Instytutów Religijnych i Świętych oraz Kongregacja dla Biskupów. *Dyrektywy dotyczące wzajemnych stosunków między Biskupami i zakonnikami „Mutuae relationes”*. Dostęp 22.02.2018. [www.vatican.va/roman\\_curia/congregations/ccsclife/documents/rc\\_con\\_ccsclife\\_doc\\_14051978\\_mutuae-relationes\\_en.html](http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccsclife/documents/rc_con_ccsclife_doc_14051978_mutuae-relationes_en.html).
- Wenz, Wiesław. „Kanoniczność wzajemnych relacji między biskupami diecezjalnymi i wspólnotami osób konsekrowanych”. *Annales Canonici* 2 (2006): 81–112.
- Wroceński, Józef. „Prawo Kościoła do posiadania i zarządzania majątkiem”. W: *„Ars boni et aequi”*. *Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Remigiuszowi Sobańskiemu z okazji osiemdziesiątej rocznicy urodzin*, red. Józef Wroceński, Helena Pietrzak, 569–587. Warszawa: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2010.
- „Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03”, *Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna* (OSNC) 4 (2005): poz. 65.

## Streszczenie

Artykuł prezentuje kwestie związane z umową powierzenia parafii instytutowi zakonnemu na podstawie kan. 520 KPK. Punkt wyjścia stanowi ogólna charakterystyka (także w ujęciu historycznym) relacji między zakonami a diecezją. Na tej podstawie autor omówił szczegółowo aspekt teoretyczny kan. 520 KPK. Następnie przedstawiono aspekt praktyczny wyżej wymienionej umowy. Zagadnienia te poddano analizie przede wszystkim w kontekście relacji majątkowych, jakie zachodzą między domem zakonnym a diecezją. Analizując te relacje, autor zwraca szczególną uwagę na kwestie personalne – jakie osoby występują w szerokim spektrum zagadnienia umowy powierzenia parafii, jaką mają rolę i znaczenie. Sformułowano również postulaty co do zalecanych i ważnych zapisów umowy powierzenia parafii. Wskazano przy tym przykłady, które ze względów praktycznych powinny być normowane w umowie. Artykuł stanowi podsumowanie najważniejszych elementów związanych z umową powierzenia parafii instytutowi zakonnemu, a także uwypukla kwestie problematyczne, nie pozostawiając ich bez propozycji rozwiązań.

**Słowa kluczowe:** kan. 520, parafia zakonna, umowa powierzenia parafii

## Abstract

### PROPERTY MATTERS IN THE CASE OF THE RELIGIOUS PARISH ENTRUSTED BY CAN. 520

The article presents issues relating to the contract for entrusting a parish to a religious institute based on can. 520. The starting point is the general characteristics (also in historical terms) of the relationship between convents and the diocese. The author considers in detail the theoretical aspect of can. 520 and then the practical aspect of the above-mentioned agreement. These issues are analysed first of all in the context of the ownership of properties belonging to the religious house and/or the diocese. Analysing these relationships, the author pays special attention to the personal matters, namely, who appears in the broad spectrum of the issue of the parish entrustment agreement, and their meaning and role within it. The author also mentions requirements recommended by canon law and important provisions of the parish entrustment agreement. At the same time, the author offers some examples, which, for practical reasons, should be consistent in the contract. The article presents a summary of the most important elements relating to the parish's contract for a religious institute, and highlights problematic issues, suggesting proposals for solutions.

**Keywords:** can. 520, entrusting parish, contract for entrusting the parish